

Jerko Rošin

Split

ZAUSTAVLJENO VRIJEME

U kamenu je ZAUSTAVLJENO VRIJEME! Od prapočetka. Svejedno, je li na početku bila Riječ ili je Bog praskom stvorio Svijet, sasvim je nesporno da je na samom početku bio Kamen. U njemu je zaustavljeno vrijeme megalita Stonehengea, pokazujući i što se u toj davnoj prošlosti tehnološki moglo; mada ne i kako. Kamen piramida sačuvao je vrijeme njihova nastanka, ne samo kao obilježje jedne civilizacije, već i kao enigmnu svrhu njihova građenja.

U mnogim građevinama koje sam projektirao i sam sam u kamenu ostavljao tragove sebe i svojega vremena. Kamen je važna odrednica moje osobne kulture, otoka Brača kao dijela i mog osobnog identiteta, s pečatom važnim za kulturu Hrvatske i povijest čitavog Mediterana. Sveobuhvatnost tih značenja kulture kamena, među mojim djelima možda najilustrativnije pokazuju ostvarenja Franjevačkog klerikata u Splitu i crkve Gospe velikog hrvatskog krsnog zavjeta u Kninu.

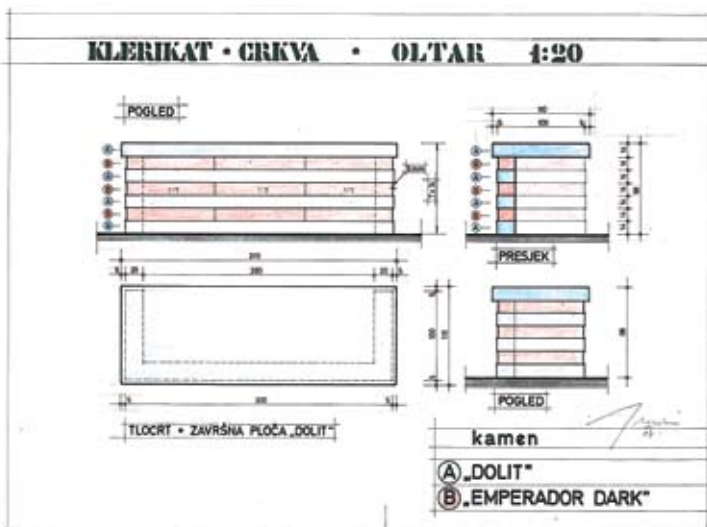

Franjevački klerikat u Splitu, 3D vizualizacija

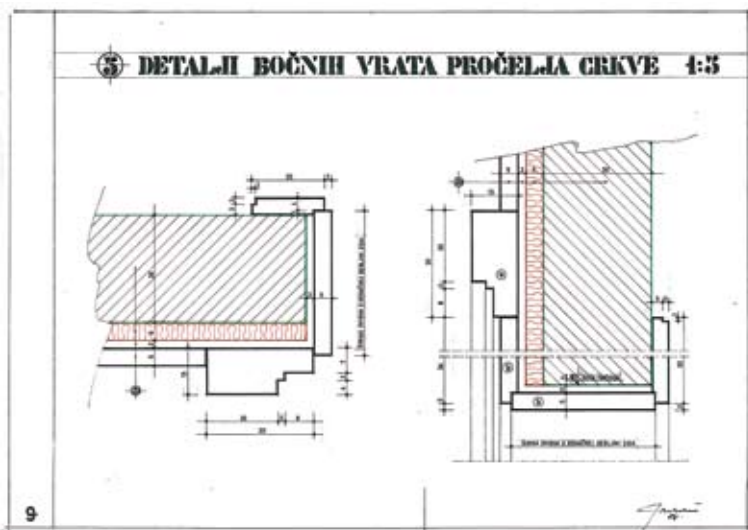

FRANJEVAČKI KLERIKAT U SPLITU
2002. – 2011.

Franjevački klerikat zamislio sam kao arhitektonsku cjelinu u suglasju s okolnim prostorom. Izvana je trebao ostavljati dojam jednostavnosti i racionalnosti, po nadahnuću franjevačke skromnosti i samozatajnosti. Kao arhitektura bez oblikovnih atrakcija koje bi

24

bile same sebi svrhom. Ključni prostorni element cijelog sklopa je unutrašnji trg – kontrolirani višenamjenski javni prostor kojim dominira pročelje crkve. Pored klasične funkcije trga, ovaj prostor je i klaustar, crkva na otvorenom, mjesto za scenska uprizorenja "mirakula i misterija", za susrete i druženja nakon mise, razne proslave, ceremonije i obredna okupljanja.

Posebitost njegove likovnosti čini kamen. Ne bogatstvom dekorativnosti, već jednostavnošću primjene. Gotovo u matematički definiranom ritmu elemenata obloge, koji disciplinirano u prvi plan stavlja čitavu plohu, a ne pojedini njezin detalj. Čak se i otvori na pročelju podređuju tom ritmu oblaganja. Jačina dojma pročelja crkve jest i u dosljednosti primjene kamene obloge. To pročelje, uza svu jednostavnost, svojom se elegancijom

ipak ističe u odnosu na druga pročelja koja dotiče, otkrivajući da se iza njega nalazi nešto važnije negoli iza ostalih fasada. Na neki način, to crkveno pročelje je i horizont antičkog teatra, zid koji definira scenski prostor na kojem se odvija uprizorena drama. Kamen pročelja je tako i svojevrsna memorijska poveznica prošlih vremena i ovog sadašnjega.

U Klerikatu je ugrađeno ukupno 177,87 metara kubičnih kamena, težine oko 480 tona. Gotovo 93 posto te količine jest kamen hrvatskih kamenoloma. Najveći dio, 82,65 metara kubičnih, odnosi se na "Seget", i to za oblaganje pročelja crkve i sve njegove posebne elemente (soklovi, okviri vrata, ograde, poklopnice...). Primijenjen na pročelju, debljine 4 centimetra, sasvim je ispunio moja očekivanja u pogledu izgleda i njegove trajnosti, a nije otvorio ni jednu venu. Okviri prozora izvedeni su od kamena "Rosso Verona", što predstavlja jedini, i to vrlo diskretni, naglasak na tom pročelju. Određeni likovni grafizam očituje se i u rasteru obložnih ploča južnog pročelja crkve, podređenog ritmu otvora na njoj.

Trg je popločan naizmjenično s dva reda "Dolita" iz Doca Donjega, sa sjeverne strane Mosora, te po jednim redom kamenom "Rosso Verona" u debljini 4 cm i španjolskim "Nero Marquina" 2 cm debljine. Kamen "Rosso Verona" očekivano je izgubio svoj sjaj, pokazujući uobičajene manjkavosti rupičanja i otvaranja vena. I crni kamen je izgubio svoj intenzitet. "Dolit" se gotovo uopće nije promijenio. U okviru popločenja poda trga, intarzijom mesinganim slovima u dva reda po cijeloj širini trga, ubačen je tekst "HVALITE I BLAGOSLIVLJAJTE GOSPODINA MOGA (S. FRANJO)".

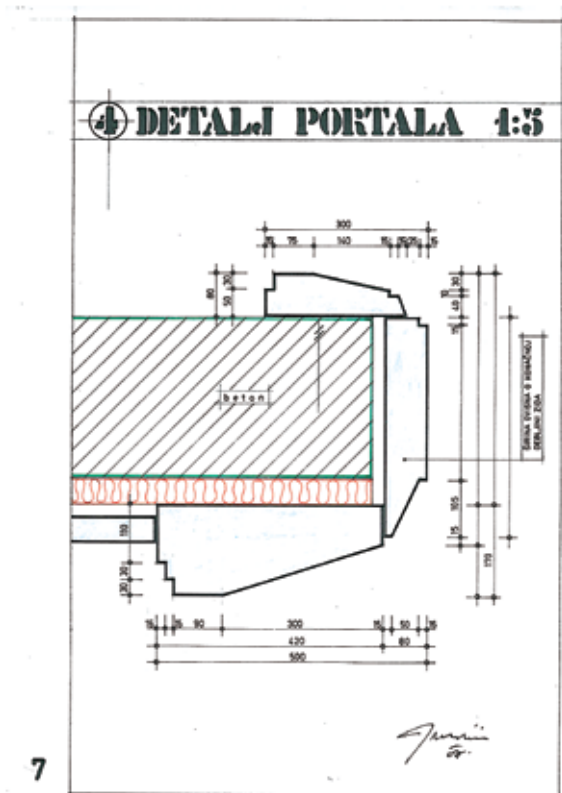
Za oblaganje površina unutrašnjeg prostora koristio sam također "Dolit", ukupne kubature 73,55 m³. Polovica te količine odnosi se na 1.889 m² obloge podova pločama debljine 2 cm, a ostalo uglavnom na čela i gazišta stepenica, te na prozorske klupčice. "Dolit" je, u kombinaciji sa španjolskim kamenom "Emperador Dark", korišten i za izradu oltara i ambona, prema zamisli akademske kiparice Dijane Dore Kučić. "Emperador" je korišten i za oblaganje centralne pasice prostora crkve, te u njezinu nastavku gazišta i čela stepenica prema prostoru prezbiterija.

U okviru ukupnog kompleksa Klerikata ugrađeno je i 6,12 m³ "Zelenog Jadrana" iz kamenoloma Dolac Gornji sa sjeverne strane Mosora, i to isključivo za oblaganje podova pločama debljine 4 cm. Pedesetak metara četvornih poda obloženo je i kamenom "Multicolor" pločama debljine 3 cm.

Moji glavni suradnici na ovom projektu bili su Renato Nazlić, d.i.a. i Miro Bilonić, a.t.h. Nositelj svih kamenarskih radova bila je tvrtka "Jadrnkamen" d.d. u stečaju iz Pučišća na Braču, a za montažu kamena kao suradnik bila je angažirana i tvrtka "Šolić Sint". Za ugrađeni kamen dostavljeni su atesti ispitivanja od strane Instituta IGH, Zavoda za materijale i konstrukcije, Laboratorija za kamen i agregat, sa sjedištem u Zagrebu.

Pročelje crkve u Franjevačkom klerikatu u Splitu

CRKVA GOSPE VELIKOG HRVATSKOG KRSNOG ZAVJETA U KNINU
2008. – 2015.

Radilo se o zadatku koji državnu i sakralnu tematiku objedinjuje u jedinstvenu arhitektonsku cjelinu. Državnu, zato što je Knin u hrvatskoj povijesti bio prijestolnica u kojoj je stolovao kralj Zvonimir, te zato što je na kninskoj tvrđavi razvijena trobojnica u znak oslobođene hrvatske države. Sakralnu, stoga što ima svehrvatski vjerski značaj. I jedno i drugo, sa svega dva stiha opisao je pjesnik Ante Šutra u pjesmi "Stina praidova":

Ima jedna stina u njidrima Knina.
Ka i koru kruva, Barbara je čuva.

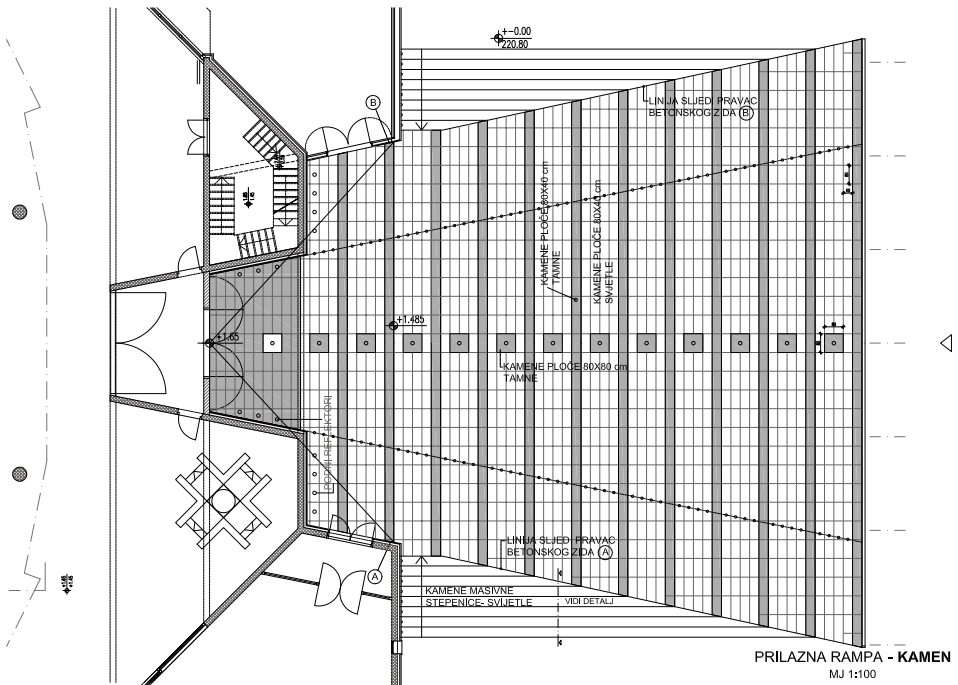
Zato je moja kninska crkva posve kamena, da traje kao i sam kamen. Kao utvrda, kojoj kamen nije tek ukras, već je sama kamen. Na njoj nema dekora, jer se ne mora kititi da bi se dopala. Želi biti prirodna, kakav je i kamen od kojega je satkana. Dostojanstvena u jednostavnosti obrade ploha, koja kamenu naglašava prirodna svojstva. Staložena u smirenom slogu zidanja i u vezivu koje mu se i bojom podređuje. Dosljedna u interpretaciji svih ploha pročelja. Na ovoj crkvi u prvom planu je **artizam kamena**; glavni lik u "pred-

3D vizualizacija glavnog pročelja

stavi" ove crkve. Kamen nije samo jedan od mogućih materijala, već nositelj cijele priče ove arhitekture. Oblikovanje samo tumači logiku izbora kamena kao nositelja osnovne ideje.

Zato sam želio kamen domaćeg izvora, s tehničkim svojstvima u skladu s klimatskim karakteristikama Knina; da što manje promijenjen traje i sutra. Boje koja ne guši oblikovnu strukturu cijelog sklopa, već je dodatno afirmira. Kamen koji dobro reagira na zamišljenu površinsku obradu i tretman rubova ploča. Veličina pojedinog kamenog ugrađenog elementa morala je biti moguća u modularnom rasteru od 40 cm, jer je i crkva u cjelini projektirana u rasteru od 400 cm. Naravno, kamena je trebalo biti u dostatnoj količini, a po cijeni investitoru prihvatljivom. Ukupno gotovo 240 metara kubičnih kamena, težine 640 tona.

Crkva Gospe velikog hrvatskog zavjeta u Kninu, rješenje prilazne rampe

Vrh zvonika

Oblaganje pročelja crkve zamislio sam u koršima s naglašenom fugom, te "živim spojem" sudarnica obložnih ploča. Njihova dužina nije smjela biti kraća od 80 cm, ni duža od 100 cm, zbog racionalnosti iskorištenja bloka. Debljinu ploča smanjili smo zbog štednje s projektom predviđenih 6 na 4 cm (nebitno za kvalitetu izvedbe). Za zaobljenu fasadu ostala je debljina 6 cm. I samo sidrenje ploča u podložni beton na razmaku toplinske izolacije bilo je dugo vremena predmet rasprave, jer je trebalo doći do rješenja koje će garantirati stabilnost postave, a neće sidrenja učiniti preskupim. Obradu ploha rješavali smo temeljem pripremljenih uzoraka na gradilištu. Odabrao sam "na puntu mlata" i uz to

Detalj zvonika

Investitoru, Franjevačkoj provinciji Presvetog Otkupitelja, najprihvatljivija ponuda bila je ona "Jadrankamena" d.d. u stečaju iz Pučišća, pa sam s Velom Jukićem, Rolandom Radnić Goreta i Mirom Kardumom započeo analizu svih prihvatljivih mogućnosti. Želeći da mi se crkva i zvonik izborom i obradom kamena međusobno razlikuju, ali ipak u suglasju boja jednog i drugog kao jedinstvene misli, za crkvu smo izabrali kamen "Dračevica", iz kamenoloma Dragonjik kod Donjeg Humca na Braču, a za zvonik kamen "Dolit" iz kamenoloma Dolit u Donjem Docu sa sjeverne strane Mosora. Logika izbora proizlazila je i iz karaktera zida koji se oblaže, jer je oblaganje crkve uključivalo i zidove grijanog prostora, a zvonika ne.

sve finese međusobnih spojeva ploča po horizontali i vertikali. Ukupno se ugrađuje 115,60 m³ kamena "Dračevica".

Kod oblaganja zvonika pojavili su se problemi, jer "Jadrankamen" nije mogao na vrijeme isporučiti potrebnu količinu kamena u koršu 40, pa sam morao prihvatiti određene raspoložive količine u komadima visine svega 10 cm. Iako je to mijenjalo moj koncept (važan za

Pročelje crkve, detalj

dojam o masivnosti zvonika i "snagu" ploha pročelja, posebno stoga što do vrha zvonika na njima nema otvora), prihvatio sam te okolnosti i proanalizirao druga moguća rješenja. Odlučio sam se na kombinaciju 10 + 30 kao sasvim prihvatljivu inačicu. Debljina kamena za obzidavanje zvonika zadržana je na 9 cm, također s obradom "na puntu mlata" u donjem dijelu, a na gornjem štokovanjem.

Sa zvonikom se i započelo oblaganje. No, nakon što je određena količina kamena već bila ugrađena, otkrio se novi problem. Napravljena fuga između redova od 10 i 30 cm povećala je ukupnu visinu korša za 5 mm. Zbog toga sam morao prihvatiti 40,5 cm kao novu visinu korša i njoj prilagođavati i oblaganje pročelja crkve. Ipak, određene negativnosti odrazile su se na niveletu nadvoja portala, a time i na ukupnu visinu stijene portala. Ovaj

Oblaganje pročelja crkve

Dvije dominantne obrade ploha

poremećaj visine korša odrazio se i na početnu niveletu sokla pročelja crkve, ne toliko u estetskom smislu koliko u povećanju količina sokla debljine 5 cm. Ukupna količina "Dolita" je oko 117 m³.

Prilazna rampa ulazu u crkvu, zajedno s bočnim stubištima, trebala bi dobiti naglašenu likovnost, pa je u tu svrhu napravljen poseban nacrt postavljanja kamenih ploča. Tu je modularnost fiksirana na ploče veličine 80 x 40 x 810 cm koje se postavljaju u redovima. No, svaki peti red predviđen je oblaganjem granitom "Jablanica".

Za dojam o izvedenome nije zaslužan (ili kriv) samo projektant, već i niz drugih sudionika u procesu građenja. S moje strane, na ovom konkretnom zadatku to su Lujo Aras, d.i.a., Maja Gudić, d.i.a., Dario Kučić, d.i.el., Zlatko Kuić, v.g.teh. i Ivana Štambuk, a.teh. Kamenarski radovi u prvom su redu ovisili o "Jadrankamenu" kao isporučitelju kamena. Za ugrađeni kamen ateste je izradio Institut IGH u Zagrebu. Ugradnju kamena dobro je izvela tvrtka "Aral Kamen" iz Zagreba, no zasluge svakako pripadaju i glavnom izvođaču "Graditelj svratišta" iz Zagreba, zbog odlično izvedenih betonskih radova i koordinacije na gradilištu.

Za crkvu Gospe velikog hrvatskog krsnog zavjeta posebno je važan i temeljni kamen jer je to kamen s Petrova groba, što ga je upravo za ovu crkvu blagoslovio papa Ivan Pavao II., u vrijeme dok se još nije znalo da će temeljni kamen ove Hrvatima važne crkve biti osobno od sveca blagoslovljen.